

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2024: 54-55; 3–9 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2024.54-55.12138>

УДК 050.48Сучасність(477)"1992/2013":172.15

КЛЮЧОВІ СЛОВА У КОНТЕКСТІ ПУБЛІКАЦІЙ ЖУРНАЛУ «СУЧАСНІСТЬ»

Віталій Гандзюк

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. К. Острозького, 32, 21001, Вінниця, Україна*

e-mail: v.o.handziuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4312-6848>

У статті досліджено публіцистичні тексти журналу «Сучасність», який у різні часи свого існування розвивав національну ідею, єднав українців, підтримував патріотичний дух, орієнтував політично, інформував про події культурного життя, друкував нові художні твори вітчизняних письменників, відкривав читачам імена заборонених у радянську добу талановитих представників української діаспори. Визначено місце ключових слів у контексті публікацій часопису, частотність їхнього вживання та асоціативний підтекст.

Ключові слова: Україна, незалежність, громадянське суспільство, націоналізм, українська еліта, влада, революція.

1. Постановка проблеми

Літературно-художній журнал «Сучасність» виходив в Україні з 1992 до 2013 р. як щомісячний часопис незалежної української думки із чітко окресленою основною тематикою – література, наука, мистецтво, суспільне життя. Із 1961 р. він друкувався у Німеччині та США як діаспорне видання. Журнал прагнув бути відкритим до дискусій і був розрахований на соціально активну, мислячу і креативну частину суспільства¹. Його спрямування характеризувалося такими рисами як «компетентність, добра поінформованість, критичність погляду, полемічність, прогностичність, вплив на громадську позицію еліти, прагнення відстоювати конструктивну думку².

Навіть у складні часи видання не припиняло свого виходу, відкривши новому поколінню читачів заборонених свого часу в Україні знакових письменників –

---

¹ Шебеліст, С. В. (2010), «Журнал “Сучасність”: історія і розвиток інтелектуального видання», *Світові стандарти сучасної журналістики: зб. наук. пр.*, Черкаси, с. 548–551.

² Здоровега, В. Й. (2006), «Іван Франко і українська публіцистика», *Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія: зб. пр. каф. укр. преси і дослід. центру історії західноукр. преси*, вип. 7, Львів, с. 114.

Миколу Куліша, Бориса Антоненка-Давидовича, Михайла Семенка, Уласа Самчука, Юрія Шевельова. Часопис був трибуною для спілкування з аудиторією Ліни Костенко, Івана Дзюби, Миколи Вінграновського, Василя Шкляра, Оксани Забужко та ін. «Сучасність» формувала естетичний смак цілого покоління українців. Однак, через фінансові негаразди у 2013 р. журнал призупинив свій вихід³.

На сторінках «Сучасності» пропагувалися ідеї, що Україна спроможна мати гарне і незалежне майбутнє, розгорталася полеміка та дискусії щодо відносин «Україна – росія» як в культурних, так і політичних аспектах.

Задля увиразнення текстів, творці журналу вдавалися до різноманітних засобів та образних вкраплень, з-поміж яких: конкретні описи, елементарні картинки, певні деталі, характеристики, крилаті вирази, співставлення, іронічний підтекст⁴. Своєрідними образними вкрапленнями можна вважати ключові слова, які переважно акцентовані чи наголошені самим автором і належать до розряду високоточної автосемантичної лексики, яка складає його семантичне ядро, виступає вектором інтерпретації художнього тексту⁵.

2. Теоретичне підґрунтя та методологічна основа дослідження

Окремі історичні аспекти розвитку журналу «Сучасність» в еміграції та його роль у формуванні національної свідомості українців досліджували О. Гриценко, В. Губарець, В. Карпенко, В. Шкляр, Р. Рахманний, В. Владіміров, Е. Зубкова; специфіку функціонування видання на теренах України вивчали публіцисти С. Грабовський, О. Левицька, О. Пеленська, В. Пономарьов, С. Шебеліст; поняття «ключові слова» у контексті журналістикознавства розглядали В. Здоровега, С. Форманова, І. Михайлин.

Методологічну основу дослідження склали такі методи, як порівняльно-історичний – виявлено загальні особливості функціонування вітчизняної преси та диспозитивних часописів на прикладі «Сучасності»; аналіз і синтез, в межах яких на послідовному розчленуванні тексту на елементи виділено окремі його частини – ключові слова; метод дедукції забезпечив пізнання від основного ідейного задуму публікацій до конкретних ключових слів, які кожній з них притаманні.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

Внутрішньо ключове слово, процес його утворення і, головне, функціонування фактично змикається із «тотальною символізацією» мови. Думка у своєму становленні обов'язково приходить до символу, оскільки її формування від самого початку символічне. Сприйняття символу читачем залежить від рівня його підготовленості, на яку впливають фізіологічні та психологічні особливості реципієнта, освіченість. Важливим є сприйняття і розуміння не тільки тематичної орієнтованості тексту, а і його глибинного смислу – ідейного спрямування, актуальності, логічності фактів та коментарів.

³ *Телекритика* (11.05.2013), «Самоокупний літературний журнал – це цілком реально», URL: <http://surl.li/dspxu> (дата звернення 01.12.2023).

⁴ Здоровега, В. Й. (2006), «Іван Франко і українська публіцистика», с. 121.

⁵ Форманова, С. В. (1999), «Ключові слова як вектор інтерпретації художнього тексту», *Культура народів Причорномор'я*, № 6, с. 235.

Ключові слова відіграють особливу роль в публіцистичних текстах, бо дають змогу автору легко акцентувати увагу на семантично-сміслових, ситуативних, психологічних і фактологічних моментах.

У багатьох публікаціях «Сучасності» ключовими словами були проблеми ідентичності українців як нації та України як держави. У номерах, датованих 1994 р., спостерігається чітка думка, що Акту проголошення незалежності України мало для того, щоб держава повноцінно й впевнено функціонувала.

Зокрема, американський історик Майкл Кеннеді був переконаний, що держава для того, щоб вийти на новий рівень, має об'єднати націоналізм з громадянським суспільством. Адже «Україна має добрі шанси – вона уникла кривавих конфліктів, довкола РУХу виросла помітна верства політичних лідерів, а розміри й військова могутність країни могли б зробити її важливим партнером у міжнародному діалозі (1994. № 5. С. 83). Політолог Тарас Кузьо, приміром, також розглядав різні аспекти української незалежності. Він зробив висновок, що труднощі та повільний темп розвитку спричинені неоднаковою національною свідомістю Сходу та Заходу держави, які виникли в результаті «різної спадщини чужинського панування» (Сучасність. 1994. № 6. С. 161).

Майже одноголосно автору визнає, що колишня царська імперія не хоче втрачати вплив на Україну. Віктор Каспрук заявляє: «Українсько-російські взаємини часто потребують дослідження «політичного психіатра». Адже в росії ще й досі не хочуть і не можуть зрозуміти, що сусідня країна зі столицею у Києві – це незалежна держава... яка шукає своє місце як у культурному, так і в політичному середовищі» (2008. № 5-6. С. 84).

«Україна» у публікаціях «Сучасності» – головне ключове слово. Наприклад, сценарист Леонід Капелюшний говорить про духовність держави та її народу, вірність релігії та звичаєм: «Україна – насправді християнська країна. Релігійні почуття українців були щирими, авторитет священика для них стояв вище за страх перед всевельможним владикою» (2010. №21. С. 155).

Інші публіцисти закликали українців розуміти та вивчати свою історію, яку «сучасні зацікавлені особи, воліють переписати тією схемою, за якою чимало пост-радянських істориків намагаються виправдати наслідки... політики більшовиків» (2010. №24. С. 141). Аналітик Сергій Грабовський висловив розуміння, що наша історія, як й історія інших держав, фальсифікується й не зовсім відповідає тому, що подається в підручниках. Однак лише цього розуміння замало, щоб виправити ситуацію: «Хто насправді фальсифікував і продовжує фальсифікувати історію України... І хто має за це бути суворо покараний? Риторичне запитання» (2009. №28. С. 127).

Звичайно, знайти винних у конструюванні складного процесу приховування історії важко. Оскільки «радянська система намагалась одночасно реалізувати два завдання – не допустити знання про українську історію і прищепити українському народові самовбивчий мазохізм» (2012. №27-28. С. 131), то експерт-політолог Олександр Палій вважав, що цих людей варто відшукувати у самій радянській системі, які стали її основною опорою. Тому образ України та українців «склався в головах кількох людей і лише по тому його було втілено в життя методами терору і пропаганди» (2009. №24. С. 143).

Захоплення українцями та їхньою героїчністю прослідковувалося на сторінках часопису поряд із негативним ставленням до радянського союзу. Відносини «Укра-

їна – росія» хвилювали значну частину українського народу, а отже – публіцистів «Сучасності». Вони наголошували на тому, що російська держава намагається впливати на вже незалежну Україну, яка «беззвільно стала полем вдової боротьби росії та Заходу» (2010. № 1. С. 137). Росія має на меті контролювати усі аспекти українського життя: політику, економіку, культуру, мистецтво, релігію. «І якщо говорити відверто, то її присутність, роль і впливи є складовою нашого суспільного і політичного життя», – стверджував Леонід Капелюшний (2010. № 1. С. 144).

Українське суспільство, трансформуючись, вбирало в себе нав'язувані елементи російського. Насамперед це відбувалося завдяки тому, що значна кількість медіа були російськомовними, а також російські фільми, музика й література. Письменники, видавці брати Капранови, наприклад, роздумували над тим, що в деяких ситуаціях в Україні не було іншого виходу як «харчуватися залишками з книжкового столу росіян» (2010. №5. С. 202).

Якщо абсорбування українською культурою й мистецтвом російських елементів продовжуватиметься й надалі, то українське життя «буде або російською культурою в Україні, або культурою російської меншини в Україні – з усім, що з цього випливає», – такі висновки зробив культуролог Тарас Возняк (2010. №2. С. 131). Він же наголошував, що в результаті ми «спостерігаємо редукцію українського культурного контексту, зниження якості культурних пропозицій, стагнацію українських культурних індустрій, опанування культурного ринку іноземними культурними індустріями». Тобто, автори доходили думки, що українська культура поступово зникає, адже її місце займають елементи іноземних культур та традицій.

Ще одним ключовим словом, яке відзначається частотою вживання у публіцистичних матеріалах є «влада»: опозиція, провладні структури, політичні партії, президент та ін. Автори літературно-художнього журналу розглядали сьогодення української держави у сферах політики, економіки, культури. Оскільки влада розв'язання багатьох проблем бачила у приєднанні України до ЄС, НАТО, СЕП чи Митного союзу, то публіцисти не могли залишити це питання поза увагою. «Україні нема сенсу шукати чарівної формули успіху поза своїми кордонами. Правильна відповідь на запитання, як варто модернізуватись, міститься всередині нас», – роздумував Павло Кутуєв (2010. №1. С. 131).

Публіцисти критикували, підтверджуючи це фактами, кожного політика, від якого залежало б бодай найменше вирішення ситуації, а він залишався бездіяльним. Значною вадою системи стала «...корупція, що швидко зростає... За норму сприймається не чесне виконання писаних процедур, а хабарництво й отримання «відкатів» (2010. № 5. С. 194). Таке явище призвело до кризового становища в економіці країни. «Тривале економічне зростання, яке виражається у зростанні валового національного продукту – це не тільки свідчення економічного і політичного прогресу, але й незаперечна основа внутрішньої стабільності», – писав Тарас Возняк (2010. № 2. С. 125). Натомість в українській державі прослідковувалося «падіння економіки ще за першого урядування Юлії Тимошенко... Хвора економіка вимагала не просто модернізації, а по-військовому точної, злагодженої роботи всього українського механізму (2010. № 5. С. 170).

Україна чекала радикальних змін, а натомість лише «українські журналісти й політики говорять про необхідність побудови «нормальної» країни, проте їхній інтелектуальний обрій витлумачення цієї «нормальності» є обмеженим» (2010. № 1.

С. 133). Вітчизняні публіцисти зауважували, що для того, аби держава вийшла на новий рівень розвитку, необхідно сформувати нову політичну еліту, для якої основою будуть демократичні принципи та щире переймання долею України: «Порятувати нас може лише формування нової політичної контр-еліти, здатної до ефективного державного управління, яка змете нинішній деградований політичний клас» (2009. № 10. С. 189).

Саме в активізації громадянського суспільства, яке є черговим ключовим словом у матеріалах «Сучасності», автори вбачали краще майбуття країни, адже «ми нестримно впираючись свободою і забуваючи про те, заради чого цю свободу дано, ми нажили букет надто серйозних, невиліковних хвороб» (2010. № 4. С. 129). Адже, «зрештою, навіть справжня свобода слова має сенс лише тоді, коли це слово може бути почуте й викликати адекватну реакцію в суспільстві» (2010. № 3. С. 134). Леонід Капелюшний, наприклад, вважав, що ситуацію варто змінювати негайно й за основу взяти «націоналізм», який «всупереч тому, що існує у багатьох формах і проявах, наразі продовжує лишатись нервом незалежності» (2010. № 5. С. 180).

Автори часопису наголошували на тому, що члени демократичного суспільства не змогли і не навчилися за роки незалежності користуватися своїми правами й дозволили владі керувати: «Ми вже зазнали не однієї катастрофи, неймовірно відстали від наших сусідів у просуванні до ефективного демократичного та, що важливо, українського за своєю сутністю суспільства» (2009. № 3. С. 121). Зі зміни свідомості громадян варто розпочинати перебудову усєї держави: «Українська свідомість переобтяжена завищеними сподіваннями, що держава нам винна, що держава нам дасть, держава забезпечить. Цей рудимент патерналізму, як свинячий хвіст, не дає на стати свідомими громадянами» (2009. № 8. С. 119).

Натомість люди намагалися вирішити свої другорядні справи, в основі яких лежало необґрунтоване вороже ставлення однієї частини країни до іншої в той час, коли вони мали спільні проблеми: «Тотальна безграмотність, обмеженість та ідеологічне засліплення є найвищим бар'єром для досягнення порозуміння між українцями, яких насправді ні-чо-го не розділяє» (2009. № 6. С. 180). «Суспільство залишається достатньо пасивним, тому в міжвиборчий період політичні сили, які перебувають при владі, можуть робити майже все, що їм заманеться» (2010. № 6. С. 180).

Павло Гірник висловлював побажання кращої долі як Україні в цілому, так і кожному її громадянину. Він вірив, що з'являться патріоти, які зможуть підняти людський розум й поставити до боротьби за краще життя, зможуть відстояти права та свободи. Однак боявся того, щоб для цього українцям знову не довелося проливати свою та ворожу кров: «Я лише дуже не хочу, щоб постала Україна у неживому гайдамацькому вогні, щоб народжувалися Кармалюки й Довбуші, а не освячені вічним болем і словом проповідники» (2012. № 4-6. С. 167).

Сергій Грабовський на сторінках видання говорив про бездіяльність тодішньої політичної та інтелектуальної опозиції: «Політична опозиція вщент розпорошена, частково прикуплена, частково перейшла до «конструктивного опонування»; інтелектуальна опозиція більше переймається з'ясуванням стосунків з Юрієм Андруховичем та обговоренням чергових ескапад з Оксаною Забужко, ніж пошуком шляхів розв'язання пекучих проблем...» (2012. № 4-6. С. 158). Таке явище пояснювалося ще й тим, що свідомість української еліти, яка переважно й входила до складу опозиційних сил, під тиском несприятливих радянських умов склалася історично: «Нинішня

«українська еліта» успадкувала найгірші традиції радянської компартійної бюрократії. Тотальна корупція, політичні інтриги та зрадництво, грабіжницьке ставлення до загальнодержавного набутку, руйнація культурної спадщини» (2009. № 10. С. 186).

Публіцисти намагалися віднайти шляхи розв'язання проблеми. Наприклад, Тарас Возняк зробив висновок, що «для того, щоб організм нації був ефективним і динамічним, потрібно зберігати чіткий баланс між різними сферами його побутування: економічною, соціальною, політичною, а також культурною» (2010. № 2. С. 123).

Прикладом виявлення волі автори вважали Помаранчеву революцію 2004 р.: «Майдан хмелів від власної непокори, сміливості й вражався тому, скільки нас, виявляється багато таких... Вражало: ми єсть, ми можемо, ми герої і слава не лише у міфах і переказах» (2010. № 5. С. 166). Проте українці не змогли об'єктивно оцінити свій подвиг. Леонід Капелюшний зауважував: «Профукати таке піднесення народу, такий шанс прискорення у творенні нації – ганьба на віки!» (2010. № 5. С. 169).

Публіцисти наголошували, що масовим піднесенням українського духу хоч і пишаються, проте не вбачають у ньому позитивних результатів. Отар Довженко писав: «Успіх Майдану видавався дивом і перевершував усі сподівання, тож ми, замість того, щоб узяти нову владу під пильний і прискіпливий нагляд, видавали їй нові й нові кредити довіри» (2010. №4. С. 130). Цією довірою «помаранчеві лідери» успішно скористалися.

4. Висновки

Отже, у публіцистичних текстах журналу «Сучасність», як у перші, так і в останні роки його функціонування, порушувалися проблеми, які були актуальними та резонансними для кожного українця. Відтак, на перший план виходили ключові слова, які характеризуються частотністю вживання та додатковим асоціативним підтекстом: «Україна», «незалежність», «громадянське суспільство», «націоналізм», «українська еліта», «влада», «боротьба».

Публіцисти говорили про негативний вплив усього російського, а також радянської спадщини на розвиток України, про недостовірність багатьох історичних фактів та маніпулювання ними. Йшлося і про особливості української демократії, посилення впливу олігархії, інертність громадянського суспільства, занепад національної культури. Прикладом відданості Україні автори «Сучасності» вважали Помаранчеву революцію 2004 р., що засвідчила вражаючу силу волі українців й прагнення кращого життя на своїй землі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Здоровега, В. Й. (2006), «Іван Франко і українська публіцистика», *Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія: зб. пр. каф. укр. преси і дослід. центру історії західноукр. преси*, вип. 7, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Львів, с. 113–133.
2. *Телекритика* (11.05.2013), «Самоокупний літературний журнал – це цілком реально», URL: <http://surl.li/dspxu> (дата звернення 01.12.2023).
3. Форманова, С. В. (1999), «Ключові слова як вектор інтерпретації художнього тексту», *Культура народів Причорномор'я*, № 6, с. 234-239.
4. Шебеліст, С. В. (2010), «Журнал “Сучасність”: історія і розвиток інтелектуального видання», *Світові стандарти сучасної журналістики: зб. наук. пр.* Черкаський

національний університеті імені Богдана Хмельницького; Інститут Медіа Права; Могиллянська школа журналістики Національного університету “Києво-Могиллянська академія”, Черкаси, с. 548–551.

REFERENCES

1. Zdroveha, V. Y. (2006), «Ivan Franko i ukrainska publitsystyka», *Presoznavchi studii: istoriia, teoriia, metodolohiia: zb. pr. kaf. ukr. presy i Doslid. tsentru istorii zakhidnoukr. presy*, вып. 7, Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka, Lviv, s. 113–133.
2. *Telekrytyka* (11.05.2013), «Samoakupnyi literaturnyi zhurnal – tse tsilkom realno», URL: <http://surl.li/dspxu> (data zvernennia 01.12.2023).
3. Formanova, S. V. (1999), «Kliuchovi slova yak vektor interpretatsii khudozhnoho tekstu», *Kultura narodiv Prychornomoria*, № 6, s. 234-239.
4. Shebelist, S. V. (2010), «Zhurnal “Suchasnist”»: istoriia i rozvytok intelektualnoho vydannia», *Svitovi standarty suchasnoi zhurnalistyky: zb. nauk. pr.* Cherkaskyi natsionalnyi universyteti imeni Bohdana Khmelnytskoho; Instytut Media Prava; Mohylianska shkola zhurnalistyky Natsionalnoho universytetu “Kyievo-Mohylianska akademiia”, Cherkasy, s. 548–551.

**KEYWORDS IN THE CONTEXT OF PUBLICATIONS
OF THE JOURNAL «SUCHASNIŠT»**

Vitalii Handziuk

Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University of Vinnytsia

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia, Ukraine

e-mail: v.o.handziuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4312-6848>

The article examines the publicistic texts of the journal «Suchasnist», which at various times of its existence developed the national idea, united Ukrainians, supported the patriotic spirit, oriented politically, informed about the events of cultural life, published new works of art by domestic writers, revealed to readers the names of those banned during the Soviet era talented representatives of the Ukrainian diaspora. The main problems of the journal in the last years of its operation have been clarified.

The issue of the negative impact of the entire Russian and Soviet heritage on the development of Ukraine, the unreliability of many historical facts and their manipulation, the peculiarities of Ukrainian democracy, the strengthening of the influence of the oligarchy, the inertia of civil society, and the decline of national culture is considered.

The place of keywords in the context of journal publications, which are characterized by frequency of use and additional associative subtext, is determined.

Key words: Ukraine, independence, civil society, nationalism, Ukrainian elite, power, revolution.